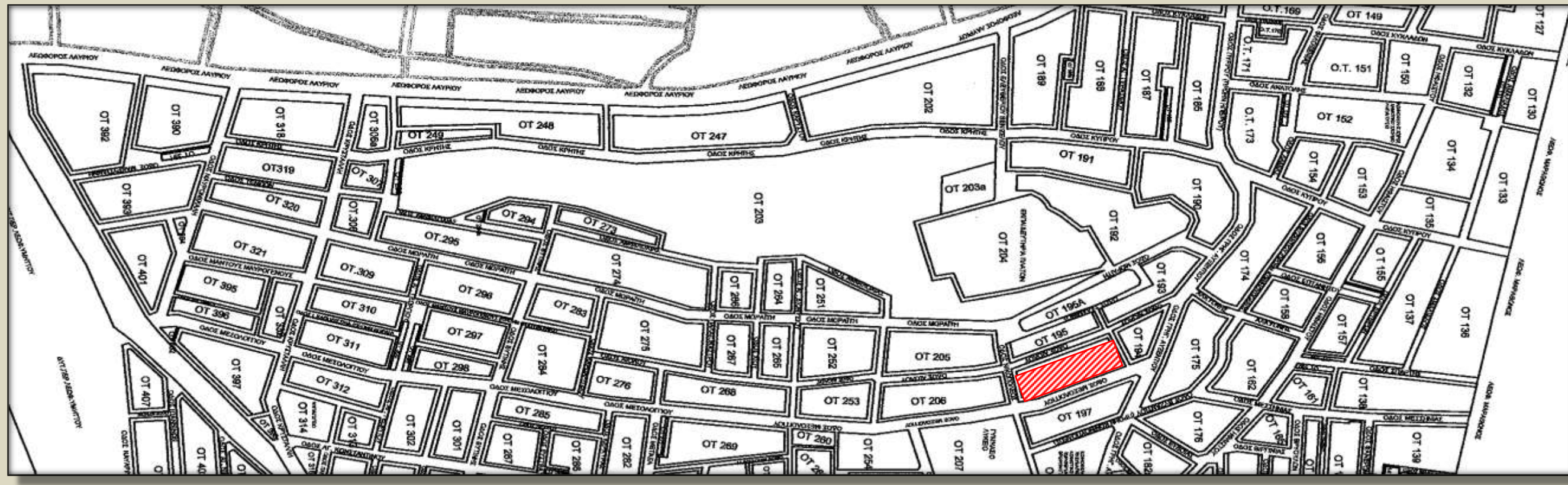
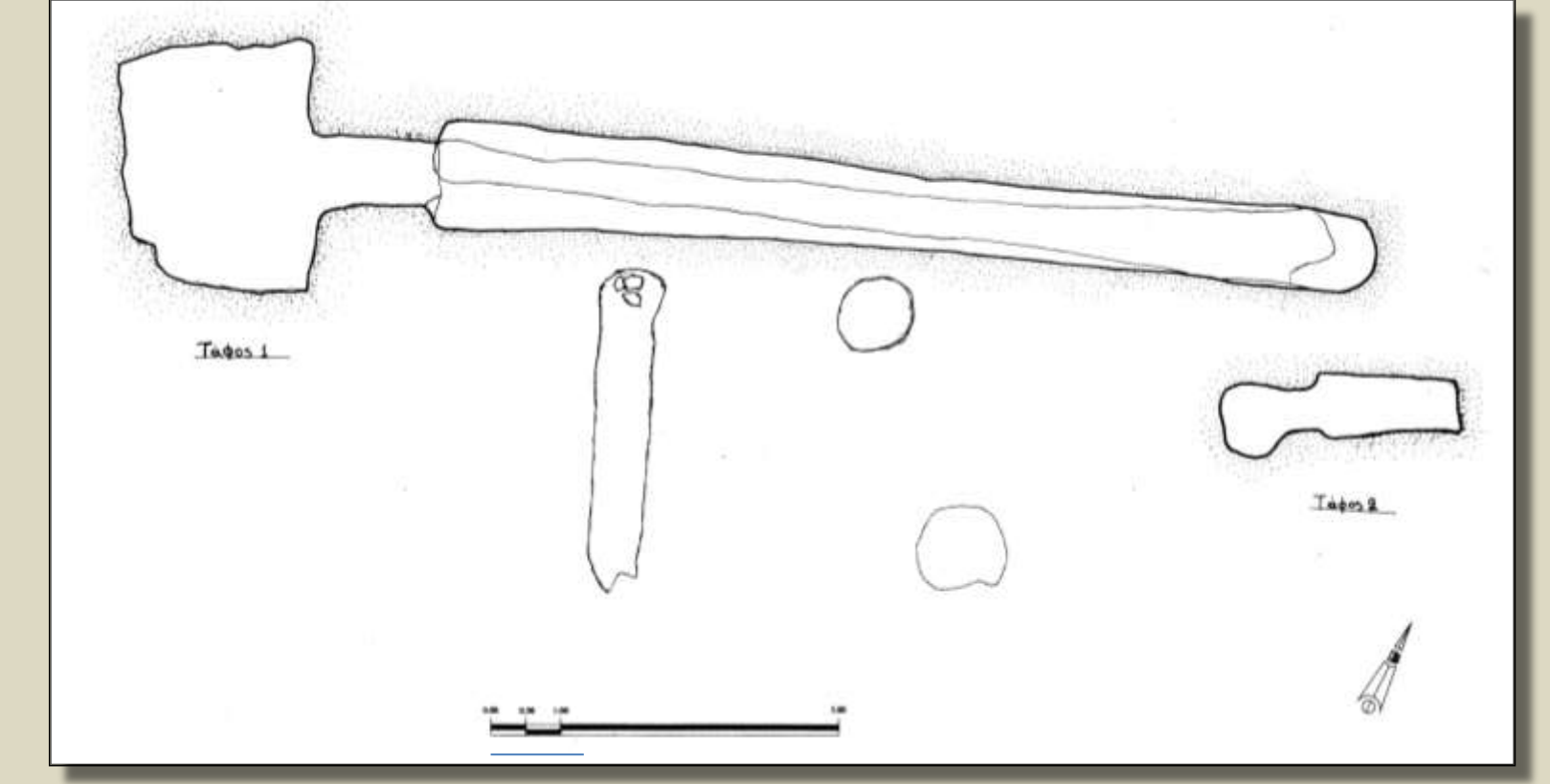


Οι νεκροί και τα κτερίσματά τους: Η περίπτωση δύο μυκηναϊκών τάφων από τα Γλυκά Νερά Αττικής.

Ειρήνη Βρεττού, αρχαιολόγος της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής



Θέση Φούρεζι
Δ.Ε. Γλυκών Νερών, Δήμος Παιανίας



Κάτοψη
ανασκαφής

Ο Τάφος 1 είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος θαλαμοειδής τάφος του νεκροταφείου των Γλυκών Νερών, με δρόμο που έφτανε τα 14μ. και ύψος τοιχωμάτων μπροστά στην είσοδο 4μ. Στον δρόμο του βρέθηκαν θραύσματα από αγγεία διαφόρων τύπων (κύλικες, κρατήρες, πινάκια κλπ) καθώς και μεγάλες τριγωνικές λίθινες πλάκες, πιθανότατα τμήματα από το σήμα του.

Ταφή 3

Άνδρας άνω των 50 ετών, κατά χώραν



A.K. 284
Πρόχους με σωληνωτή
προχοή FS 155



A.K. 289
Ψευδόστομος
αμφορέας FS 173,
διακόσμηση FM 18.120



A.K. 294
Ψευδόστομος
αμφορέας FS 173,
διακόσμηση με
μυκηναϊκό άνθος



A.K. 296
Θήλαστρο FS 159,
διακόσμηση FM 53.7



A.K. 295
Κύαθος με προχοή
FS 249,
ταινωτή διακόσμηση



«Κομβία» τύπος 4
(Iakovidis, 1977)

Ταφή 6

Πιθανώς γυναίκα, ανακομιδή



α



β



γ

Χάλκινη φιάλη 53.441
(Matthäus, 1980)
α: κατά χώραν,
β: με υποκείμενα οστά,
γ: μετά τη συντήρηση

Η Ταφή 1 ήταν αρκετά διαταραγμένη. Ανάμεσα στα οστά βρέθηκαν 44 ψήφοι από φαγεντιανή σε σχήμα 12φυλλου ρόδακα, ένα θέμα πολύ αγαπητό στην Αιγαιακή τέχνη της περιόδου. Οι ψήφοι ανήκαν πιθανότατα σε περιδέραιο. Στο ίδιο σύνολο εντοπίστηκαν και αρκετά κομβία από στεατίτη, μέρη κοσμήματος ή βαρίδια υφάσματος. Σε κοντινή απόσταση από το σκελετό βρέθηκε αντικείμενο από σχιστόλιθο, πιθανώς σφονδύλι, με περίεχη εγχάρκτη διακόσμηση στην άνω και κάτω επιφάνειά του. Τα σφονδύλια ήταν υφαντικά εργαλεία και, ως κτερίσματα γυναικών, δήλωναν την οικιακή απασχόληση αυτών. Το συγκεκριμένο ήταν προφανώς προσωπικό αντικείμενο της νεκρής της Ταφής 1 και, σε συνδυασμό με τα κοσμήματα που τη συνόδευαν, υπογράμμιζε το φύλο της. Ο σκύφος Α.Κ. 281 χρονολογεί την Ταφή 1 στην ΥΕ ΙΙΙΓ περίοδο.

Τα πιο χαρακτηριστικά κτερίσματα της Ταφής 2 είναι το κοντό ξίφος και ο σφραγιδολίθος. Τα κοντά ξίφη ήταν βοηθητικά πολεμικά όπλα, που χρησιμοποιούνταν όμως και σε άλλες δραστηριότητες, όπως το κυνήγι. Όπως και τα ξίφη, τοποθετούνταν συνήθως δίπλα στους μηρούς των νεκρών, έτοιμα για χρήση. Σπανιότερα τα βρίσκουμε πάνω στο στήθος ή στους μηρούς. Στην συγκεκριμένη περίπτωση το κοντό ξίφος έχει τοποθετηθεί διαγώνια πάνω στους μηρούς και με την αιχμή προς τα πάνω, μια θέση όχι πολύ συνηθισμένη. Ο σφραγιδολίθος που συνόδευε τον νεκρό είναι φακοειδής και διαθέτει κάθετο τρήμα για ανάρτηση. Οι σφραγιδολίθοι ανήκαν σε άτομα και οικογένειες της ανώτερης κοινωνικής τάξης και, υπό αυτή την έννοια, η λειτουργία τους ήταν και συμβολική. Την κτέριση του νεκρού με προσωπικά του αντικείμενα συμπληρώνει μία χάλκινη τριχολαβίδα, εξάρτημα απολύτως απαραίτητο σε πολεμιστή ή κυνηγό για την αφαίρεση αιχμών βελών και αγκαθιών από το σώμα του. Η Ταφή 2 δεν μπορεί να χρονολογηθεί με ασφάλεια, καθώς τα κτερίσματά της καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό φάσμα, με τον σφραγιδολίθο και τον ψευδόστομο αμφορέα Α.Κ. 282 για παράδειγμα να τοποθετούνται στην ΥΕ ΙΙΙΑ2 περίοδο ενώ το ξίφος και η τριχολαβίδα απαντώνται μέχρι τουλάχιστον και την ΥΕ ΙΙΙΓ. Ωστόσο, ο συνδυασμός όλων των δεδομένων καθιστά πιο πιθανή την τοποθέτηση της ταφής στην ΥΕ ΙΙΙΒ εποχή. Σε κάθε περίπτωση, το σύνολο των κτερισμάτων φανερώνει άνθρωπο σημαντικού κύρους και πλούτου, μέλος της κοινωνικής ελίτ της εποχής.

Η Ταφή 3 φαίνεται να ήταν κτερισμένη μόνο με αγγεία, τα οποία όμως δεν είναι όλα σύγχρονα μεταξύ τους. Οι δύο ψευδόστομοι αμφορείς Α.Κ. 289 και Α.Κ. 294, καθώς και ο κύαθος Α.Κ. 295, χρονολογούνται στο τέλος της ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου. Στην ίδια περίοδο ή τις αρχές της επόμενης ανήκει η πρόχους Α.Κ. 284, ενώ το θήλαστρο Α.Κ. 296 τοποθετείται στην ΥΕ ΙΙΙΑ2. Η ύπαρξη θήλαστρου κοντά σε σκελετό ανδρός επιβεβαιώνει το γεγονός ότι τα αγγεία αυτά δε συνόδευαν αποκλειστικά γυναίκες ή παιδικές ταφές χρησιμοποιώντας ως σκεύη σίτισης βρεφών. Εξάλλου, εκτός από ταύτα, θήλαστρα έχουν βρεθεί και σε χώρους εργαστηριακούς ή αποθηκευτικούς, ακόμα και στη μεταλλευτική στοά 3 του Θορικού. Στην περίπτωση μας εξάλλου το μεγάλο μέγεθος του αγγείου (ύψος 22,5 εκ.) το καθιστά απεμπλεκτικό για χρήση του από βρέφη ή νήπια. Εκτός των αγγείων, στην Ταφή 3 εντοπίστηκε σωρός κομβίων από στεατίτη, διαφόρων μεγεθών. Βρέθηκαν στο ύψος των αστραγάλων του νεκρού και ήταν προφανώς βαρίδια του ενδύματός του. Λαμβάνοντας ως ασφαλέστερο κριτήριο τα αγγεία που βρέθηκαν πάνω στο σκελετό, μπορούμε να χρονολογήσουμε την Ταφή 3 στην ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδο.

Η Ταφή 5 φαίνεται να ήταν ιδιαίτερως φροντισμένη. Στο στέρνο της βρέθηκαν ποικίλες χάντρες περιδεραιών καθώς και ένας σφραγιδολίθος με κάθετο τρήμα που είχε τη χρήση κοσμήματος. Ως σύμβολο κύρους, οι σφραγιδολίθοι δεν είναι ασυνήθιστοι σε γυναικείες ταφές, αφού η υψηλή κοινωνική θέση μιας οικογένειας αφορούσε βεβαίως όλα τα μέλη της. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι σε γειτονικό τάφο των Γλυκών Νερών εντοπίστηκε σφραγιδολίθος σε κεφαλή παιδιού (οδός Μεσολογγίου, Τ4). Στα ευρήματα της Ταφής 5 συμπεριλαμβάνεται και ένα χάλκινο μαχαίριδιο. Πρόκειται για αντικείμενο με πολλαπλές χρήσεις, που έχει βρεθεί να συνοδεύει σε τάφους άντρες, γυναίκες ακόμα και παιδιά. Το συγκεκριμένο φαίνεται ότι χρησίμευε ως εργαλείο: η γυναίκα στην οποία ανήκε το χρησιμοποιούσε στον καλλωπισμό της, για την κοπή ψιμυθίων. Η Ταφή 5 δεν μπορεί να συσχετιστεί με ασφάλεια με συγκεκριμένα αγγεία. Σε κοντινή της απόσταση, ανάμεσα σε αυτή και την Ταφή 2, βρέθηκαν τα αγγεία Α.Κ. 290 και Α.Κ. 291 που χρονολογούνται στην ΥΕ ΙΙΙΑ2 περίοδο. Ωστόσο δεν είναι σαφές ποια ταφή συνόδευαν.

Η Ταφή 6 αποτελείται από οστά δεξιού χεριού ενήλικου ατόμου, πιθανώς γυναίκας. Βρέθηκαν κάτω από αναστραμμένη χάλκινη φιάλη και φαίνεται ότι είχαν τοποθετηθεί πάνω σε ξύλινη επιφάνεια. Οπωσδήποτε το άτομο στο οποίο ανήκε το χέρι ήταν σημαντικό για τους οικείους του αφού φρόντισαν να περισώσουν έστω αυτό το τμήμα από τον σκελετό του και το τοποθέτησαν με προσοχή πάνω σε ξύλο, προστατευμένο κάτω από τη φιάλη. Παρόμοια πρακτική κάλυψης ανθρώπινων καταλοίπων κάτω από αγγεία έχει παρατηρηθεί και σε γειτονικό τάφο στα Γλυκά Νερά (Τ.1, οικ. Καλαμοδάκου) ενώ μαρτυρείται και από την Περατή (Τ. 27). Η χάλκινη φιάλη τοποθετεί χρονικά την ταφή 6 στην ΥΕ ΙΙΙΑ εποχή.

Συμπεράσματα

Ο τάφος 1 ήταν σε χρήση κυρίως καθ' όλη τη διάρκεια της ΥΕ ΙΙΙΒ ως και την αρχή της ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου. Οι σφραγιδολίθοι είναι πρωιμότεροι όμως λόγω του συμβολικού τους χαρακτήρα αποτελούν ίσως οικογενειακό κειμήλιο. Η κτέριση των Ταφών 2 και 5 με αυτούς τις εξαιρεί έναντι των άλλων ενόικων του τάφου. Εκτός των προσωπικών τους αντικειμένων, οι νεκροί συνοδεύονταν και από αγγεία τυπικά για την προσφορά σε αυτούς τροφής και ποτών. Υπερτερούν οι ψευδόστομοι αμφορείς που χρησίμευαν για την αποθήκευση λαδιού ή αρωματικών ελαίων. Υπάρχουν επίσης πιθανοφόροι, που περιείχαν υγρό, ίσως λάδι ή κρασί, κύαθοι και σκύφος για τοποθέτηση στερεάς τροφής. Ο τάφος φιλοξενούσε λίγα άτομα, ενήλικα, μέλη πιθανότατα της ίδιας οικογένειας (στη ΒΑ γωνία του θαλάμου εντοπίστηκε Ταφή 4, αποτελούμενη από λίγα παραμερισμένα ανδρικά οστά κάτω άκρων). Βάσει της χρονολόγησης των ευρημάτων, μπορούμε να πούμε πως παλαιότερη είναι η Ταφή 6 και νεότερη η Ταφή 1. Η γενικότερη εικόνα του τάφου δε μαρτυρά συχνές επεμβάσεις και αναμοχλεύσεις. Το είδος των κτερισμάτων αλλά και οι μεγάλες διαστάσεις του τάφου φανερώνουν ότι η οικογένεια αυτή ήταν οικονομικά εύρωστη και ανήκε στην ανώτερη κοινωνική τάξη.

Abstract

Tomb 1 contained six burials. **Burial 1** was a 50-year-old woman, whose offerings consisted of some buttons, a one-handed bowl and a schist spindle-whorl, an every-day object that most women used. The burial is dated in the LH IIB period. **Burial 2** belonged to a 40-year-old man and was found in situ. He was buried with a bronze short sword, a bronze tweezers and a seal stone of agate with the depiction of a hunt. Two stirrup jars were also placed next to his body. All these items belong to various periods but the burial can be dated to the LH IIB. **Burial 3** was also found in situ. Some burials were uncovered around the 50-year-old man's ankles, most probably garment weights. Only vessels were found around his skeleton and these can date him to the LH IIB period. **Burial 4** was a secondary burial. Only a few leg bones of a man were found. **Burial 5** was that of a young woman, 20-30 years old. Among her bones many necklace beads were found, as well as a seal stone of agate. She also had a small knife. Two vessels that were found near her could belong to Burial 2, therefore her dating is uncertain. Finally, **Burial 6** only consists of the bones of the right hand of a woman that were placed on a wooden surface and under a bronze phiale of the LHIIIA period. **Tomb 1** was used mostly during the LH IIB and up to the beginning of LH IIC and belonged to a wealthy family of the upper class.

Tomb 2 belonged to a child, as indicated by its small dimensions, the lack of bone material, the presence of a Psi-type clay figurine and the small scale of the vessels. The child could belong to the same family as of Tomb 1. In any case, his or her family was also a wealthy one, willing to build a chamber tomb just for their youngster.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- Ιακωβίδης Σπ., Περατή, Το Νεκροταφείο: Α-Γ, Αθήνα 1970
- Ζγουρίτσα-Πολυχρονάκου Ν., «Παιδικές ταφές στη μυκηναϊκή Ελλάδα», Α.Δ. 42 (1987), Μέρος Α' - Μελέτες, σ. 8-29.
- Κατήδημητρίου Αθ. κ.ά., «Νέα ευρήματα από το Μυκηναϊκό νεκροταφείο στο Φούρεζι του Δήμου Γλυκών Νερών», Πρακτικά ΙΓ' Επιστημονικής συνάντησης ΝΑ Αττική, Καλόβια Θορικού 2010
- French E., «Development of Mycenaean Terracotta Figurines», BSA 66 (1971), p. 101-187
- Furumark Arne, Mycenaean Pottery I, Analysis and Classification, Stockholm 1972
- Matthäus Hartmut «Die Bronzengefäße der kretisch-mykenischen Kultur», Prähistorische Bronzenfunde II, 1, München 1980
- Μουτσηζου Ρ.Α., Μυκηναϊκή γραπτή κεραμική, Οδηγός ταύτισης, Αθήνα 1998
- Sandars N.K., «Later Aegean Bronze Swords», AJA 67 (1963), p. 117-153

Ταφή 2

Άνδρας άνω των 40 ετών, κατά χώραν



A.K. 282
Ψευδόστομος
αμφορέας FS 178,
διακόσμηση FM 19.17



A.K. 285
Ψευδόστομος
αμφορέας FS 182,
διακόσμηση με
ομόκεντρα ημικύκλια



Κοντό ξίφος,
κατά χώραν



Κοντό ξίφος από χαλκό, τύπος F9 (Sandars, 1963)



A.K. 235
Σφραγιδολίθος από αχάτη
με σύνθετη παράσταση
θήρας



Χάλκινη
τριχολαβίδα



A.K. 290
Ψευδόστομος
αμφορέας FS 182,
διακόσμηση FM 58.17



A.K. 291
Δίωτος απίσσχημος
πιθαμοφόρος FS 45,
διακόσμηση FM 64.22

Ταφή 5

Γυναίκα 20-30 ετών, πιθανώς κατά χώραν



A.K. 236
Σφραγιδολίθος από
αχάτη με παράσταση
οκλαζόντων ζώων
και τρίγωνο με στειλεό



Περιδέραιο με
δισκοειδείς
ψήφους από
φαγεντιανή



Χάλκινο μονόκοπο μαχαίριδιο
τύπος 1b (Sandars, 1956)

Ταφή 1

Γυναίκα άνω των 50 ετών, πιθανώς κατά χώραν



A.K. 281
μόνωτος σκύφος FS 242,
διακόσμηση FM 42.22



A.K. 291
Σφονδύλι από
σχιστόλιθο



Περιδέραιο από ψήφους
σε σχήμα ρόδακα.

Ο Τάφος 2 είχε μικρό μέγεθος και ήταν χαμηλός. Για να επιτευχθεί μεγαλύτερο βάθος, λίγο πριν την είσοδο είχε λαξευθεί βαθμίδα στο δάπεδο του δρόμου. Στον θάλαμο δεν βρέθηκαν οστά. Όλα τα ευρήματα είχαν τοποθετηθεί περιμετρικά της πλάτης του θαλάμου.

Τα αγγεία που βρέθηκαν μέσα στον θάλαμο του Τάφου 2 ήταν μικρών διαστάσεων. Στην κτέριση του νεκρού συμπεριλαμβάνεται και ένα ειδώλιο τύπου Ψ. Ειδώλια κάθε τύπου εντοπίζονται πολύ συχνά σε παιδικούς τάφους και έχουν ερμηνευθεί ως σύμβολα θεοτήτων ή τροφών που συνοδεύουν τα παιδιά στον Κάτω Κόσμο και τα προστατεύουν. Η παρουσία του συγκεκριμένου ειδωλίου, η απουσία κάθε ίχνους σκελετού, η μικρή κλίμακα των αγγείων και οι μικρές διαστάσεις του τάφου συνηγορούν ώστε να θεωρηθεί παιδικός. Τα κτερίσματα του νεκρού εναρμονίζονται σε κλίμακα και είδος με την ηλικία του. Ο μικρός σκύφος και ο αμφορίσκος αποτελούν πιθανότατα αντικείμενα καθημερινής χρήσης (σκεύος σίτισης και παιχνίδι αντίστοιχα), ενώ ο μικρός ψευδόστομος αμφορίσκος ήταν απαραίτητος για την φύλαξη αρωματικών ελαίων.



A.K. 320
Σκύφος FS 284



A.K. 321
Αμφορίσκος



A.K. 322
Ψευδόστομος
αμφορίσκος FS 171,
διακόσμηση FM 18. 129

Ο Τάφος 2 χρησιμοποιήθηκε κατά την ΥΕ ΙΙΙΒ εποχή, πιθανώς στις αρχές της. Η κατασκευή ξεχωριστού θαλαμοειδούς τάφου αποκλειστικά για ένα παιδί είναι μια πρακτική όχι συνηθισμένη, αλλά όχι και μοναδική. Το γεγονός ότι κατασκευάστηκε σε επαφή σχεδόν με τον πολύ μεγαλύτερο του Τάφο 1 ενδεχομένως να σημαίνει ότι το νήπιο ανήκε στην ίδια οικογένεια, μια θεωρία που ενισχύεται και από το γεγονός ότι στον Τάφο 1 δεν βρέθηκαν παιδικές ταφές. Σε κάθε περίπτωση ο Τάφος 2, παρά τη λιτότητά του, μαρτυρά την οικονομική επιφάνεια της οικογένειας του νεαρού νεκρού που θέλησε με την κατασκευή του να του αποδώσει ιδιαίτερες τιμές.



Ειδώλιο Ψ,
basic
(French, 1971)